

АШИЛ МБЕМБЕ

ДЕКОЛОНИЗАЦИЈА ЗНАЊА И ПРЕИСПИТИВАЊЕ АРХИВЕ¹

** Овај документ је намерно написан као изговорени текст. Он чини основу за низ јавних предавања одржаних на Витс институту за друштвена и економска истраживања, Универзитета у Јоханесбургу, кроз разговоре са представницима покрета Роудс мора да падне (енг. Rhodes Must Fall Movement) на Универзитету у Кејптауну и током пројекта Индексирање људског (енг. Indexing the Human Project) одсека за социологију и антропологију Универзитета у Силеленбошу. Природа догађаја који су се одвијали у Јужној Африци, врсна публика која је присуствовала предавањима, природа политичких и интелектуалних питања о којима је реч захтевали су поштом друшачији начин обраћања – онај који би могао да се обраћа и разуму и афекту.*

Сада, двадесет једну годину након ослобођења, допрли смо до нечега што се може означити као нејиван тренутак ког је већина афричких постколонијалних друштава већ искусила. Као и њихов тренутак у касним седамдесетим, осамдесетим и деведесетим годинама, наш је обојен сивилом и готово је мутан. Недостаје му оштрина.

Данас многи желе да оборе доминацију белог човека. Али чини се да та жеља изостаје онда када је потребно јавно осудити вансудске егзекуције Африканаца на улицама наших градова и наших округа. Како је Фанон разјаснио, они не виде контрадик-

¹ Изворник: Mbembe, A., 2015. Decolonizing Knowledge and the Question of the Archive. In: *Wits Institute for Social and Economic Research (WISER)*. Преузето са: <http://wiser.wits.ac.za/system/files/Achille%20Mbembe%20-%20Decolonizing%20Knowledge%20and%20the%20Question%20of%20the%20Archive.pdf>

торност између жеље да сруше надмоћ белог човека и да буду антирасисти док подлежу притисцима изолационизма и националног шовинизма.

Многи и даље сматрају белце „досељеницима” који ће, с времена на време, покушати да се прикрију под маском „староседеоца”. Ипак, са појавом демократије и нове уставне државе више се не може говорити о досељеницима или староседеоцима. Постоје само грађани. Ако одбацимо демократију, чиме ћемо је заменити?

Наши бели сународници ће можда оповргнути постојање својих привилегија. Можда ће се „оградити” од њих и „оставити их по страни”, али оне сигурно неће нестати.

Ипак не могу да наставе да живе у нашој средини у старој одори белаштва. То што се они ограђују од својих привилегија, што их не користе и то што живе у енклавама не омогућава само по себи њихово потпуно признавање и опстанак.

У међувремену, „црnilо” се ломи. О „црној свести” се данас све више размишља у *фрагментима*.

Негативан тренутак је онај тренутак када се појављују нови антагонизми док стари остају нерешени.

То је тренутак када делују контрадикторне силе – недовољно ојачане, издељене, фрагментиране, али оно што би могло да проистекне из њихове интеракције је све осим извесно.

То је тренутак када се чини да се многобројне старе и нерешене кризе могу укрстити.

До таквог судара би могло да дође – а можда и не. Могло би да дође до бурне експлозије која би се окончала потпуним уништењем. Без обзира на то да ли до судара заиста може доћи или не, доба невиности и самозадовољства је завршено.

Када је реч о деколонизацији универзитета – и знања – у Јужној Африци, уочавају се бројна политичка и морална питања која, такође, спадају у домен правичности и пристојности и око којих многи од нас могу лако да се усагласе.

Демитологизација белог

О једном таквом питању се на Универзитету у Кејптауну управо дискутује.

Онима који то још увек поричу, вредело би поновити да је Сесил Роудс припадао раси људи који су били убеђени да бити црнац представља терет. Током свог боравка у Јужној Африци Роудс је користио своју моћ – политичку и финансијску – да натера црнце широм Јужне Африке да плате крваву цену због његових уверења.

Његова статуа и статуе његових истомишљеника немају шта да траже у државном универзитетском кампусу 20 година након ослобођења. Стога никада није ни требало да се дискутује о томе да ли ју је требало срушити или не. Све време је требало да се расправља о томе зашто је било потребно толико времена да се то уради.

Рушење Роудсове статуе је далеко од брисања историје и нико не би требало да тражи од нас да будемо вечно захвални Роудсу што је „донирао” свој новац и што је завештао „своју” земљу Универзитету у Кејптауну. Ако ништа друго, на првом месту би требало да се питамо како је земљиште доспело у његово власништво.

Вероватно су постојале и друге опције које су могле да буду сагледане, укључујући и ону коју је касно у том процесу изнео пензионисани судија Алби Сакс коме је признат допринос у симболичкој обради онога што се данас назива Седиште Уставног суда Јужне Африке (енг. Constitution Hill).

Рушење Роудсове статуе је један од многобројних легитимних начина на које ми данас у Јужној Африци можемо да *демистологизујемо њу историју и оставимо је на миру* – то је оно што би требало да се постигне кроз рад на сећању.

Да би сећање испунило ову функцију дуго након што су парадигме Истине и Помирења изгубиле снагу, демитологизација одређених верзија историје мора ићи руку под руку са *демистологизацијом белине*.

То није због тога што је белина иста као историја. Људска историја је, по дефиницији, историја изван белине. Људска историја је историја о будућности. Белина је о превари.

Белина се најбоље може уочити онда када се она претвори у мит. Највише нас изједа и по нас је најсмртоноснија онда када нас тера да верујемо да је свуда око нас; да све потиче из ње и да нема ничега ван ње.

Стога позивамо на демитологизацију белине јер ће демократија у Јужној Африци бити или изграђена на рушевинама оних верзија белине које је произвео Роудс или ће пропасти.

Другим речима, те верзије белине које су произвели људи као што је Роудс морају бити *ојозване и развлашћене* уколико желимо да оставимо историју на миру, ослободимо наше биће од заточености у белим митологијама и отворимо будућност за све овде и сада.

Статуа Роудса би попут статуа бројних људи његовог соја који су загадили јужноафрички пејзаж могла припасти музеју – институцији која, поред неколико изузетака, тешко да је била изложена врсти темељне критике коју захтевају ова наша времена у Јужној Африци.

Музеј, ипак, уколико правилно разумемо, није место за одлагање смећа. То није место где рециклирамо отпад из историје. То је, пре свега, епистемијски простор.

Пријемчивија опција би стога била стварање нове врсте институције, делом парка, а делом гробља, где би биле одложене статуе људи који су већи део живота провели пркосећи свему за шта се „црно” залагало. Њихово смештање на та нова места омогућио би нам да наставимо даље и поново створимо врсту нових јавних простора које захтева наш нови демократски пројекат.

Архитектура, јавни простор и томе слично

Сада, многи могу да се запитају: „Какве везе има обарање статуе приватника с краја 19. века са деколонизацијом универзитета у 21. веку?” Или, као што су многи заправо питали: „Зашто смо толико зависни од прошлости?”

Да ли се ми, како тврди Феријал Хафаци, уредница недељника *City Press*, споримо око прошлости због наше неспособности да изградимо будућност у којој се, њеним очима виђено, углавном ради о томе да свако од нас постане предузетник, заради много новца и постане добар потрошач?

Да ли је ово једина будућност којој би требало да тежимо – она у којој свако људско биће постаје актер на тржишту; у којој је свако поље деловања посматрано као тржиште; у којој се сваким ентитетом (било да је у питању јавни или приватни, било да је лице, предузеће, држава или корпорација) управља као фирмом; у којој се људи посматрају као капитал и у којој се подвргавају тржишној метрици (рејтингу, рангирању) док се њихова вредност спекулативно одређује на тржишту будућности?

Деколонизација универзитета почиње деприватизацијом и рехабилитацијом јавног простора – прераспоређивањем просторних односа о којима је Фанон тако речито говорио у првом поглављу књиге *Презрени на светињу*.

Она почиње редефинисањем онога што је јавно, односно онога што се односи на *заједнички* простор и што као такво не припада никоме засебно јер се мора једнако делити између једнаких.

Деколонизација објеката и јавних простора није неважно питање, посебно у земљи која се вековима није дефинисала као Африка већ као испостава европског империјализма на мрачном континенту; и у којој је 70 процената земљишта и даље чврсто у рукама тек 13 процената становника.

Деколонизација објеката и јавних простора је неодвојива од *демокрајизације простора*.

Када кажемо приступ, размишљамо о томе да више образовање постане доступно свим Јужноафриканцима. Да би се то догодило, Јужна Африка мора да инвестира у своје универзитете. Она сада троши 0,6 одсто свог бдп-а на високо образовање и проценат националног богатства уложеног у високо образовање мора да се повећа.

Али када кажемо приступ, говоримо и о стварању оних услова који ће омогућити црном наставном особљу и студентима да за универзитет кажу: „Ово је мој дом. Ја овде нисам странац. Не морам да молим нити да се извињавам што сам овде. Ја припадам овде.”

Право на припадање, као и осећај поседовања немају никакве везе са милосрђем или гостопримством.

Немају никакве везе ни са либералним појмом „толеранције”.

Немају никакве везе ни са тим што ја морам да се асимилијем у културу која није моја да бих имао предуслов да учествујем у јавном животу институције.

Све то има везе са поседовањем простора који је јавно опште добро.

Има везе са снажним осећајем грађанског права ког не може да замени пројекат демократије који сам по себи не значи ништа уколико не постоји дубока посвећеност некој идеји јавног значаја.

Поред тога, то има везе са стварањем скупа менталних склоности – посебно за црне предаваче и студенте. Ми морамо да помиримо *лојку оиџужнице* и *лојку самоафирмације, њрекида* и *окуџације*.

Ово захтева свесно стварање знатне количине менталног капитала и развој педагогија које би требало да зовемо *џегаџијама џрисусџва*.

Црни студенти и предавачи морају да осмисле скуп креативних пракси које на крају онемогућавају званичним структурама да их игноришу и да их не препознају, да се претварају да их нема; да се претварају да их не виде; или да се претварају да се њихов глас не важи.

Деколонизација објеката и јавних простора подразумева промену колонијалних назива, иконографије, односно економије симбола који су све време имали задатак да изазову и нормализују одређена стања понизности која су настала из белих расистичких претпоставки.

Такви називи, слике и симболи не би требало да се налазе на зидовима јавног универзитетског кампуса после више од 20 година након апартхејда.

Учионице без зидова и различити нивои интелигенције

Још једно место деколонизације представља *универзитетска учионица*. Не можемо да наставимо да подучавамо на онај начин на који смо ми били подучавани.

Наше бројне институције преносе застареле облике знања уз помоћ застарелих педагогија. Као што би требало да уклонимо статуе, тако би требало да укинемо много тога што се у нашој настави назива знањем.

У доба које више него икада учвршћује идеју о различитим нивоима интелигенције, однос ученика и наставника мора да се промени.

Како бисмо нашим институцијама утрли сигуран пут ка будућем знању, потребно је да поново изумемо *учионицу без зидова* у којој смо сви заједно укључени у процес учења; потребно је да поново успоставимо универзитет који је способан да сазове различите заједнице као нове облике друштава који постају тачке међусобног приближавања и платформе за прерасподелу различитих врста знања.

Субјекат сведен на број

Универзитети су увек били организационе структуре са сертифицираним и траженим програмима студирања, системима оцењивања, методама за легитимно гомилање кредита и прихватљивим и неприхватљивим стандардима постигнућа.

Од почетка 20. века универзитети пролазе кроз унутрашње промене у својој организационој структури.

Данас су то *велики системи ауторитаривне контроле*, стандардизације, оцењивања, прорачуна, класификације, кредита и казни.

Морамо да деколонизујемо управне системе јер су они високо образовање претворили у тржишни производ ког купују и продају просечни субјекти.

Можда се никада нећемо у потпуности решити мерења, бројања и оцењивања. Ипак, морамо да се запитамо да ли сваки вид мерења, бројања и оцењивања мора нужно довести до редукције свега како би се постигла једнакост.

Морамо да се запитамо да ли можда постоје други начини мерења, бројања и оцењивања уз помоћ којих би се избегла замка да све мора да постане бројчани стандард или мора да буде претворено у јединице.

Ми морамо да створимо алтернативне системе управљања јер садашњи, у којима доминирају статистички разум и манија за процењивањем, одвраћају ученике и наставнике од тежње ка стицању знања. Уместо да циљ буде слободна потрага за знањем, циљ постаје потрага за стицањем кредита.

Системи пословних принципа и статистичких прорачуна резултирали су опсесивном забринутошћу због периодичне и квантитативне процене сваког сегмента који је везан за начин функционисања универзитета.

Огромна количина слободног времена и енергије бива потрошена у испуњавању административних захтева за текућом проценом, прегледањем програма и у састављању обимних фајлова који приказују, по могућству у статистичком смислу, њихову продуктивност – број објављених публикација, представљених конференцијских радова, седница, број одржаних курсева, број студената на тим курсевима и квантитативне мере које указују на подобност наставног кадра.

Подобност, сама по себи, сведена је на статистички прорачун.

Ово морамо да променимо уколико желимо да прекинемо *циклус који њежи ка њома да стиуденти њрејтвори у кујце и њојпрошаче*.

Још једном, морамо да променимо овај – и многе друге ставове – уколико се као циљ високог образовања поставља, што је више могуће, једнака прерасподела способности посебног типа – способности да се дисциплиновано бавимо оним стварима које морамо да знамо, али их још увек не знамо; способност да правимо планиране искорак ван наших тренутних хоризонта знања.

Филозофски изазов

Дозволите ми да пређем на најважнији део овог предавања. Док сам га припремао, постало ми је јасно да су питања са којима се суочавамо дубоко интелектуалне природе.

Такође су и веома важна. И ако их интелектуално не истакнемо одмах на почетку; ако не развијемо комплексно разумевање природе онога са чиме се заправо суочавамо, остаће нам нерешени стари техничко-бирокуратски проблеми који су нас довели до садашњег ћорсокака.

Да будем потпуно искрен, морам да додам да је наш задатак све сложенији јер тешко да постоји било какав договор о значају, а још мање о будућности онога што се данас зове „универзитет” у нашем свету.

Што сам се више трудио да схватим идеју „деколонизације” која је постала групни поклич за све оне који покушавају да пониште

расистичке заоставштине из прошлости, све више сам се питао у којој мери се можда боримо против комплексног мутирајућег ентитета са концептима наслеђеним из потпуно другачијег доба и епохе. Да ли је данашњи универзитет исти као јучерашњи или се супротстављамо потпуно другачијем апарату, потпуно другачијој рационалности од којих оба захтевају од нас израду потпуно нових концепата?

Сви се слажемо са тим да, поред застарелости, нешто суштински није у реду са бројним институцијама у Јужној Африци које нуде више образовање.

Постоји нешто фундаментално цинично када институције, чији је карактер дубоко провинцијалски, и даље себе одевају у рухо Оксфорда и Кембрица, а не демонстрирају исту продуктивност као оригинална места која опонашају.

Нешто није у реду када се, на пример, градиво које би требало да одговори на потребе доба колонизације и апартхејда још увек пропагира у доба након окончања апартхејда.

Такође се слажемо да се део онога што није у реду са нашим институцијама вишег образовања односи на то што су оне „вестернизоване“.

Али шта значи то што су оне „вестернизоване“?

Оне су заиста „вестернизоване“ ако све оно чему теже јесте то да постану локалне презентације доминантног академског модела заснованог на евроцентричном епистемском канону.

Али шта је евроцентрични канон?

Евроцентрични канон је канон који приписује истину само западњачком начину производње знања.

То је канон који занемарује друге епистемичке традиције.

То је канон који покушава да прикаже колонијализам као нормалан облик друштвених односа између људских бића, а не као систем експлоатације и угњетавања.

Поред тога, западне епистемичке традиције су традиције које полажу право на раздвајање онога што је познато од онога ко то познаје.

Оне почивају на подели између ума и света, између разума и природе као онтолошког априорија.

То су традиције у којима је онај ко зна затворен. Он се приказује свету објеката на махове и производи наводно објективно познавање тих објеката. Субјекат који зна је на тај начин, како нам је речено, способан да познаје свет, а да не буде део тог света и он или она је, по свему судећи, у стању да произведе знање које би требало да буде универзално и независно од контекста.

Проблем са том традицијом – а проблем заиста постоји – је тај што је она постала владајућа традиција.

Овај владајући појам производње знања генерисао је дискурзивне научне праксе и поставио интерпретативне оквири који отежавају размишљање ван ових оквира. Али ово није све.

Ова традиција није постала самовладајућа већ активно потискује све што је, заправо, артикулисано, промишљено и предвиђено изван ових оквира.

Због тога је неопходно да наше институције прођу кроз процес деколонизације како знања тако и универзитета као институције.

Наш задатак је да дамо садржај овом позиву – а он захтева да нам буде јасно о чему говоримо.

Да ли је „деколонијација” исто што и „африканизација”?

Покрети за „деколонијацију” нису нови. Где год да су спроведени, били су спорни. Сви имамо на уму афричке постколонијалне експерименте шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Тада је „деколонијовати” било исто што и „африканизовати”. Деколонијација је била део пројекта изградње нације.

Франц Фанон је био изузетно критичан према пројекту „африканизације”. Његова критика „африканизације” (*Презрени на свету*, поглавље бр. 3) била је потпуно политичке природе.

Фанон није веровао да нацију могу да „изграде” они које је назвао „национална средња класа”, односно „национална буржоазија”.

Фанон уопште није веровао афричкој постколонијалној средњој класи.

Мислио је да је афричка постколонијална средња класа лења, бескрупулозна, паразитска, и пре свега, без духовне дубине управо зато што је „потпуно асимилвала колонијалистичку мисао у свом најкорумпиранијем облику”.

Он сматра да се не може мислити да је класа која се не бави производњом, проналаском, изградњом, нити радом, у стању да трансформише нацију. То је било само да би се „остало у трци” и „било део игре”. На пример, средња класа је непрекидно захтевала „национализацију економије” и трговинског сектора. Међутим, национализација је једноставно значила „пребацавање оних неправедних предности које су биле наслеђе колонијалне прошлости у руке домородаца”.

Такође је сматрао да је по окончању колонијализма средња класа манипулисала тврдњом о самоопредељењу ради спречавања формирања аутентичне националне свести.

Средња класа је претворила национални пројекат у „празну љуштуру, грубу и крхку травестију онога што је могао да буде” како би сачувала сопствене интересе. У том контексту, дискурс „африканизације” је углавном представљао идеолошки пројекат. „Африканизација” је била идеологија којом је маскирано оно што се суштински може означити као „рекетирање” или предаторски пројекат – оно што данас зовемо „пљачкање”.

Још значајније, Фанон је узео и издвојио дискурс „африканизације” и упоредио га са нечим што је назвао „ретрогресијом” – ретрогресијом када се „нација не обазире на расу, а племе постаје пожељније од државе”.

„Ретрогресија” настаје, такође, онда када иза такозване националистичке реторике вреба гнусно лице шовинизма – „срце-парајући повратак шовинизма у свом најогорченијем и најгрознијем облику”, пише он.

Након стицања независности, Фанон је био сведок догађаја сличних онима које ми у Јужној Африци називамо „ксенофобичним” или „афрофобичним” нападима на сународнике Африке. Био је сведок сличних догађаја у Обали Слоноваче, у Сенегалу, у Конгу где су они које према јужноафричком жаргону називамо „странцима” контролисали већи део ситне трговине.

Ови Африканци других националности били су притерани у ћошак и наложено им је да оду. Њихове продавнице су спаљене, а уличне тезге уништене.

Фанону нису пријали позиви на „африканизацију” јер су они у већини случајева увек праћени жељом да се решимо странца – та мрачна жеља је, како он признаје, унела „бес и тугу у његово срце”.

То га је разбеснело и бескрајно растужило јер је странац кога се треба отарасити скоро увек био Африканац, сународник.

И зато што је објективна мета процеса „африканизације” био пријатељ Африканац, припадник друге нације, Фанон је у „африканизацији” видео обрнут расизам – *ауџорасизам*.

Колико ја знам, Фанон је најоштрији критичар идеје о „деколонијацији-као-африканизацији”.

Он се сматра најоштријим критичарем због убеђења да веома често, посебно када је „погрешна” друштвена класа задужена за нешто, постоји пречица која води од национализма „до шовинизма, и, на крају, до расизма”.

Другим речима, рушимо статуу Сесила Роудса само да бисмо је заменили Хитлером.

Разлика и понављање

Е сад, ако африканизација и деколонизација нису иста ствар, које је онда право значење појма деколонизација?

За Фанона, деколонизација представља, пре свега, напор да се остваре права власништва над својом својином. То су борбе чији је циљ одузимање, враћање, ако је потребно и уз употребу силе, онога што је безусловно наше и што нам, као такво, припада.

Као теорија о власништву над својим, деколонизација је стога релациона, увек свежањ урођених права, могућности и тврдњи изнетих против других, узетих од других и у служби заштите од других – да поновим, и силом ако је потребно.

У његовим очима, власништво над својим је предуслов, неопходан корак ка *стварању нових облика живота* који би се истински могли окарактерисати као потпуно људски.

Постајање човеком се не дешава само „у” времену већ и кроз, готово предност времена. А време је, правилно говорећи, стварање и самостварање – стварање нових облика живота. Ако постоји нешто што бисмо могли назвати Фаноновом теоријом деколонизације, онда се говори о дијалектици времена, живота и стварања – што је за њега исто што и самоприсуство.

Код деколонизације није реч о пројектовању и петљању са маргинама. Реч је о преобликовању, претварању људских бића изнова у ствараоце који у процесу преобликовања ствари и облика не би требало да имају на уму постојеће моделе и да их користе као примере.

Ово је оно што он сматра одбијањем „имитације” и „мимикрије”. Ово је његов позив на „провинцијализацију” Европе; то значи окретање леђа Европи; одбијање да Европа буде модел – и то из многих разлога:

[1] „Европска игра је коначно завршена; треба пронаћи нешто друго”; и „данас можемо све да урадимо под условом да не опонашамо Европу ...” (*Презрени на свейу* 2017: 231); или „данас присуствујемо застоју Европе” (231);

[2] „Ради се о томе да Трећи свет отпочне нову историју човека” (232); морамо „створимо новог човека” (232).

Време деколонизације имало је двоструки карактер. Било је то време затварања, али и време могућности. Као такво, захтевало је постојање политике различитости насупрот политике имитације и понављања.

Није нимало тешко разумети зашто је за Фанона деколонизација постала тако блиско повезана са тим фундаменталним чињеницама о бићу, времену и самостварању, и на крају, о разлици уместо понављања.

Разлог је тај што је сама колонизација представљала у основи негацију времена:

[1] Негација времена у том смислу да, са колонијалне тачке гледишта, домороци нису били само људи без историје. То су били људи који су измештени изван времена; или чије је време радикално пометено.

[2] Негација времена, такође, у смислу да ту суштинску категорију времена зовемо „будућност” – тај суштински људски квалитет који називамо диспозицијом и капацитетом за будућност – све су то биле повластице Европе и као такве је требало да буду донесене домороцима споља, као великодушан дар цивилизације – дар који је колонијално насиље и пљачку претворио у добронамеран чин помоћу којих би се требало ослободити таквих као је Роудс.

[3] Негација времена у смислу да је у колонијалном уму домородац био онтолошки неспособан за промене, а самим тим и за стварање. Домороци би увек и заувек били домороци. Случај у коме би се она или он променили, начини на које би дошло до ових промена и облици које би ова промена начинила – веровало се да би се све то завршило катастрофом.

Другим речима, „домородачки принцип” је принцип понављања – *ионављања без разлике*. Домородачко време је било пуко понављање, али не догађаја као таквих већ представа самог закона понављања.

Фанон разуме деколонизацију управо као субверзију закона понављања. Да би се то догодило, деколонизација је морала да буде:

[1] Догађај који би могао да редефинише домородачко биће и омогући му да заузме људски облик и да не буде ствар.

[2] Историјски догађај у том смислу да би било могуће радикално редефинисање доморочевог поимања времена у трајну могућност која означава да се нешто још није догодило.

[3] Деколонизација супротставља колонијалном оквиру оквир могућности – могућност другачијег типа бића, другачијег типа времена, другачијег типа креације, различитих облика живота, другачијег човечанства – могућности да се реконституише људско после саучесништва хуманизма са колонијалним расизмом.

„Деколонизација је, каже он, увек насилан феномен” чији је циљ „замена одређене ’врсте’ људи другом ’врстом’ људи” (35).

Латински израз „врста” потиче од корена који означава „гледати”, „видети”. То значи „изглед” или „визија”. То, такође, може значити „поглед”. Исти корен се налази у термину „*speculum*”, што значи „огледало”; или „*spectrum*”, што значи „слика”; у „*specimen*” што значи „знак” и „*spectaculum*” који се односи на „спектакл”.

На шта Фанон мисли када користи израз „нова врста људи”?

Нова врста људи је нова категорија „мушкараца” који више нису ограничени или предодређени својом појавом и чија се суштина поклапа са њиховом представом (њихов имиџ се не посматра као нешто одвојено од њих; не као нешто што им не припада) већ у оној мери у којој не постоји јаз између ове представе и препознавања себе; ради се о власништву над собом.

Нова врста мушкараца истовремено је категорија мушкараца који могу да стварају нове облике живота, који су ослобођени шокантне спознаје да представа (раса) помоћу које су постали видљиви није њихова суштина.

Деколонизација представља *елиминисање овој јаза између њредсјаве и суштинине*. Реч је о „обнављању” суштине представе о нечему како би оно што постоји могло да постоји само по себи, а не у нечем другом осим у себи, нечему изобличеном, неспретном, униженом и недостојном.

Јасно сагледавање себе

Сада, хајде да се позабавимо другом традицијом коју представља Нгуги ва Тионго (*Деколонизација ума*, 1981) за кога „африканизација” има мало другачије значење.

За Нгугија, „африканизација” је део шире политике – не политике рекетирања и плачке, већ *јолийике језика* – или како он сам то каже, „матерњег језика”.

То је, такође, део веће потраге – потраге за оним што он назива „ослобађајућом перспективом”.

Шта он мисли под овим? Он углавном мисли на перспективу која нам може омогућити „да јасно видимо себе у односу према себи и према другим сопствима у универзуму” (87). Вреди напо-

менути да Нгуги користи термин „деколонизација” под којим не мисли на догађај који се дешава једном заувек у датом времену и на датом месту већ на стални процес „јасног сагледавања себе”; излажење из стања слепила или омаглице.

Требало би да приметимо и јачину којом Нгуги везује процес „јасног сагледавања себе” (што је у његовом уму вероватно исто што и „видети самог себе”) за питање односа (троп тако присутан у разним другим традицијама црне мисли, посебно код Глисана).

Позвани смо да себе видимо јасно, не као чин отцепљења од остатка човечанства већ у односу на себе и на друге са којима делимо универзум.

А термин „друго ја” довољно је отворен да у ово доба антропоцена веже све врсте живих врста и објеката, укључујући и саму биосферу.

Дозволите ми да додам да је Нгуги, више од Фанона, директно заинтересован за питања која се тичу писања и подучавања – описивања себе, подучавања самог себе.

Он сматра да деколонизација није крајња тачка. То је почетак једне потпуно нове борбе. То је борба око онога што треба подучавати; ради се о условима у којима би требало да некога подучавамо нечему – и то не неки генерички лик ученика већ афричко „дете”, фигуру која је веома значајна за његову политику и његов креативни рад.

Дозволите ми да укратко обновим кључна питања око којих Нгуги води борбу, а прилично је очигледно да се она тичу и нас.

Шта би требало да радимо са наслеђеним колонијалним образовним системом и свешћу која је кроз њега нужно усађена у афрички ум? У којим правцима би образовни систем у Африци требало да се креће уколико жели да раскине са неоколонијализмом? Како би „нови Африканци” требало да посматрају себе и свој универзум и са које основе, афроцентричне или евроцентричне? Које је то онда штиво коме би они требало да буду изложени, којим редоследом и из које перспективе? Ко би требало да им тумачи тај материјал, Африканац или неко ко није Африканац? Ако би то био Африканац, какав би требао да буде? Онај ко је интернализовао колонијални поглед на свет или онај који покушава да се ослободи наслеђене робовске свести?

Уколико „би требало да урадимо нешто у вези са нашим индивидуалним и колективним бићем данас”, тврди Нгуги, „онда морамо хладне главе и са разумевањем да сагледамо шта је империјализам учинио нама и нашем погледу на нас” (88).

Нгугијевим речима, „деколонизација” је пројекат „поновног центраирања”. Ради се о одбацавању претпоставке да је савремени Запад централни корен свести и културног наслеђа Африке. Ради се о одбацавању идеје да је Африка само продужетак Запада.

А заиста и није. Запад као такав је тек недавни тренутак у нашој дугој историји. Много пре нашег сусрета са Западом који се десио у 15. веку под ознаком капитала, ми смо били повезана, световна бића.

Наша замишљања света проширила су се далеко изван територијалних граница овог колосалног континента. Обухватала су транссахарска огромна пространства и обале Индијског океана и стигла су до Арапског полуострва и Кинеског мора.

Декolonизација (према Нгугију) није затварање врата европским или другим традицијама. Ради се о јасном дефинисању тога *шта је центар*.

А за Нгугија, Африка мора бити постављена у центар.

Образовање је средство стицања сазнања о нама самима. Након што смо испитали себе, ми исцјавимо ка споља и откривамо људе и светове око нас. Уколико појмимо Африку као центар који не постоји као додатак или сателит других земаља и књижевности, ствари се морају посматрати из афричке перспективе. Све друге ствари треба узети у обзир у њиховој релевантности за нашу ситуацију и њиховом доприносу разумевању нас самих. Предлажући ово, не одбацујемо друге традиције, посебно не западну. Ми само јасно зацртавамо правце и перспективе којима ће се неизбежно кретати студије културе и књижевности на афричком универзитету.

Много времена сам говорио о Нгугију јер је он афрички писац који је вероватно највише популаризовао концепт „деколонизације” на који се данас ослањамо да бисмо подстакли пројекат будућег универзитета у Јужној Африци. Нгуги је извукао практичне импликације из својих разматрања и можда би било мудро да погледамо неке од њих док се боримо са оним што би могло значити деколонизација наших институција. Већина ових импликација се односила на садржај и обим онога што је требало предавати (реформа курикулума).

Пресудна је у том погледу била потреба за подучавањем афричких језика. *Декolonизовани универзитети у Африци треба да стави афричке језике у центар свој пројекта подучавања и учења.*

Колонијализам се римује са једнојезичношћу.

Афрички универзитети будућности биће вишејезичан.

Подучаваће се на језицима као што су свахили, зулу, коса, шона, јоруба, хауса, лингала, кикиуи и узучаваће се сви они други афрички језици који су постали француски, португалски или арапски, док ће се правити простор за учење кинеског, хинду језика итд. То ће претворити ове језике у креативно складиште појмова који потичу са четири стране света.

Друга Нгугијева импликација се тиче тога да се Африка протеже далеко изван географских граница континента. Он је желео „да настави афричку везу са четири стране света” – са Западном Индијом (Америком) и са делом Америке коју настањују људи афричких корена.

Порука је јасна. Деколонизација афричког универзитета захтева *географску мапију која се проиђеже далеко изван граница националне државе*.

Много би се овде могло рећи узевши у обзир историју сегрегације и изолације Јужне Африке.

Недавна истраживања о многим верзијама црног интернационализма и његовим укрштањима са разним другим облицима интернационализма могла би помоћи у поновном промишљању просторне политике деколонизације утолико што се права деколонизација, како је Дубоа 1919. године наговестио, нужно усредсређује на „судбину човечанства” и не на судбину једне расе, боје или *етноса*.

Деколонизација у будућем времену

Данас се пројекат деколонизације поново налази на списковима задатака широм света.

То има две стране. Прва страна је критика доминантног евроцентричног академског модела – борба против онога што Латиноамериканци посебно називају „епистемичком колонијалношћу”, односно, борба против бескрајне производње теорија које се заснивају на европским традицијама; њих готово увек производе Европљани или Американци европских корена који су једини прихваћени као способни за достизање универзалности; одређеног антрополошког знања које није ништа друго до процес сазнања о Другима – али процес који никада у потпуности не признаје ове Друге као субјекте који мисле и који производе знање.

Друга страна представља покушај да се замисли како би могла да изгледа алтернатива овом моделу.

На овом плану остаје још много тога да се уради. У сваком случају, признаје се исцрпљеност садашњег академског модела који се темељи на универсализму просветитељства. Боавентура де

Соуса или Енрике Дисел, на пример, јасно показују да се *знање може смањити универзалним само ако је по дефиницији вишеситруко*.

Такође су јасно ставили до знања да на крају процеса деколонизације више нећемо имати универзитет. Имаћемо плуниверзитет.

Шта је плуниверзитет?

Плуниверзитет није само проширење у свету евроцентричног модела за који се претпоставља да је универзалан и који се сада примењује скоро свуда захваљујући комерцијалном интернационализму.

Под плуниверзитетом, многи разумеју процес производње знања који је отворен за епистемичку разноликост.

То је процес кроз који се не напушта нужно значај универзалног знања за човечанство, али је он обухваћен кроз хоризонталну *ситрајтеију отворености за дијалог између различитих епистемичких традиција*.

Деколонизација универзитета подразумева реформацију истог са циљем стварања мање провинцијалног и више отвореног критичког космополитског плуниверзализма – тај задатак укључује радикално поновно утемељење нашег начина размишљања и превазилажење наших дисциплинских подела.

Проблем представља питање да ли се универзитет може реформисати или је за то прекасно.

Доба глобалног апартхејда

Не смемо да будемо слепи за ограничености различитих приступа које сам управо скицирао.

Као што сам рекао на почетку овог разговора, бојим се да бисмо битке садашњости и будућности могли да водимо са застарелим алатима.

Потребно је дубље разумевање ситуације у којој се данас налазимо уколико желимо да боље размислимо о универзитету сутрашњице.

Постоји много ствари које можемо учинити и сами. На пример, претварање наших универзитета у безбедне просторе за црне студенте и наставни кадар има економску цену.

Можемо наставити да рушимо статуе оних који су били чврсто убеђени да је бити црнац терет и у извесној мери то и морамо.

Можемо да променимо имена злогласних зграда, преправимо иконографију њихових ентеријера, реформишемо наставни план и програм, десегрегирамо спаваонице. *Промена се неће десити без преобликовања наших високошколских образовних установа*.

Да бисмо боље организовали високо образовање сутрашњице, морамо обратити велику пажњу на дубље, системске глобалне динамике.

Не можемо изгубити из вида политичку економију производње знања у савременом свету високог образовања и претварати се да деколонизујемо или универзитет или само знање.

Токови и везе у производњи, дистрибуцији и потрошњи знања су глобални. Они нису свуда глобални на исти начин, али су дефинитивно глобални и сам свет високог образовања чине различити облици геополитичких раслојавања.

Универзитет какав смо познавали је мртав.

Несвесне ове чињенице, многе земље би можда одлучиле да наставе да живе усред ових рушевина још дуго времена.

Предвођено глобалним тржиштима, посебно финансијама које покрећу шпекулације и тежња за хиперпрофитима, глобално реструктурирање високог образовања започето почетком 20. века у Америци је сада достигло своју завршну фазу.

Касна ортодоксија каже да су универзитети прескупни, исувише фрагментирани и превише усредсређени на националну државу у време када економска интеграција на планетарном нивоу мора постати нова норма.

Речено нам је да се одмах усмеравамо ка постнационалном или делимично денационализованом високом школству чиме би се повећао број квалификоване радне снаге и подстакло преношење и уклапање вештина изван граница, што би истовремено помогло у успостављању интензивне истраживачке сарадње између универзитета и транснационалних корпорација.

У оквиру ове парадигме, нова мисија додељена универзитетима је та да они производе иновације које представљају интересно поље транснационалног мобилног капитала. У том смислу, мали број елитних универзитета мора да обучава креативне кадрове сутрашњице.

То су људи чији ће економски интереси бити глобално повезани; чије ће везе као грађана одређене националне државе бити ослабљене, док ће оне које почивају на чланству у транснационалној класи бити ојачане. Предодређени су да деле сличан начин живота и сличне потрошачке навике.

Преобликовање универзитета би требало да постигне један једини циљ – да он постане одскочна даска за глобално економско тржиште које се све више заснива на знању и иновацијама и стога захтева специјализовано знање из области напредне математике, сложених система и технологија и компликованих организационих формата.

Последица денационализације и трансационализације је дефундирање великих јавних институција на Западу и заоштравање конкуренције међу универзитетима широм света.

Суровост овог такмичења је толико јака да је настала нова ера глобалног апартхејда у високом образовању. У овој новој ери, победници ће дипломирати на универзитетима „светске класе”, док ће губитници бити ограничени на категорију глобалних просечних колеџа.

Глобални просечни колеџи ће наставити да избацују масу полуквалификованих студената оптерећених огромним дуговима и предодређених да се придруже све дужим редовима радника са ниским примањима, незапослених и све већем броју људи који су избачени из основних друштвених и економских поредака нашег времена.

То је оно што се зове зонирање или складиштење.

Зонирање је подстакнуто експанзијом високог образовања на глобалном нивоу.

Ово последње је отворило пут ка ери студентске мобилности и образовних миграција без преседана.

Само је у Кини 2008. године запањујућих 419.000 студената похађало установе високог образовања ван граница своје земље. Африканци чине данас 7% међународног студентског тела на кинеским универзитетима.

Има их скоро у свакој провинцији. Према подацима Светске трговинске организације, спољна мобилност студената расте брже из Африке него са било ког другог континента.

Зашто је Кина релативно добро позиционирана и привлачна афричким студентима?

Па, делом због умерених школарина, ниских трошкова живота, политике добродошлице у погледу добијања виза у поређењу са већином западних дестинација и, све више, у поређењу са Јужном Африком. На институту Витс, студенти универзитета који нису држављани Јужне Африке плаћају више од 700% онога што јужноафрички студенти плаћају годишње. Други фактор чини степен у којем су афрички студенти у Кини у могућности да комбинују студије са пословним активностима, посебно трговином.

У Јужној Африци, за разлику од САД, недржавном особљу са стажом није гарантована стална радна дозвола. Не само да се његова или њена радна дозвола мора обнављати периодично већ је потребно поднети захтев за нову радну дозволу при преласку из једне институције у другу. Штавише, не постоји корелација између сталног запослења и трајног боравка.

Парадигма „универзитета светске класе” постала је привлачна многим земљама, посебно у Азији где националне владе копирају англоамерички модел како би реструктурисале свој сектор високог образовања.

Највеће и најмногљудније нације ван западног света, као што су Кина, Индија, Бразил, Индонезија и Пакистан, образују велику квалификовану радну снагу. Малезија, Заливске земље и Сингапур све више подржавају развој регионалних институција док се успостављају као главна средишта за нове таласе глобализованог високог образовања.

Горескицирани развој догађаја делимично објашњава зашто су универзитети постали велики системи ауторитативне контроле и стандардизације.

Високо образовање претворено је у тржишни производ. Тежња ка знању замењена је потрагом за кредитима. Студенти широм света се не разликују много од купаца и потрошача.

Можемо ли и да ли би требало да се боримо против овог тренда? Постоје ли аспекти овог процеса денационализације који се могу искористити за остваривање наших сопствених циљева?

Ако је универзитет ефективно претворен у одскочну даску глобалних тржишта, шта уопште значе термини попут „деколонијације знања”?

Можемо ли да се такмичимо са Кином у привлачењу афричких студената на наше обале?

Да, ако у потпуности прихватимо сопствену позицију на афричком континенту и престанемо да размишљамо у јужноафричким терминима.

Да, ако у потпуности редефинишемо наше наставне планове и програме и наше системе школарине, реконструишемо нашу имиграциону политику и отворимо нове путеве за стицање држављанства за оне који су вољни да своју судбину повежу са нашом.

Од свих афричких нација, ми смо у најбољој позицији да успоставимо мреже знања са дијаспором које би омогућиле научницима афричког порекла из других делова света да пренесу своје вештине и стручност нашим студентима без потребе да се овде стално настањују.

То је оно што је Кина учинила кроз свој програм 111 са циљем да периодично регрутује кинеске интелектуалце из иностранства на своје универзитете.

Такође, ми смо у најбољој позицији да успоставимо програме студирања у Африци за наше студенте и да негујемо нове интраконтиненталне академске мреже кроз различите шеме повезивања. Тако ћемо повећати предности циркулације знања.

Брзина и обим феномена транснационалне мобилности талената само ће се повећавати, а са тим и настајање нових *дијаспора знања*. Глобализација охрабрује, подржава и захтева конституисање ових дијаспора знања.

Ову појаву морамо схватити озбиљно и престати да размишљамо о њој кроз теорије миграција. Сложеност тренутног процеса пркоси етикетама попут одлив и довођење мозгова. Ми живимо у добу у којем је већина односа међу академицима све више детериторијализована.

Урадимо као друге земље. Узмимо, на пример, Кину. Кинески научници у САД су 2010. године чинили удео од 25,6% свих међународних научника. У самој Кини, они се сматрају не само носиоцима и произвођачима знања већ и културним посредницима који су способни да испитују глобално кроз локално, управо зато што настајују међупросторе који нису условљени границама националних држава.

Процес деколонизације наших универзитета ћемо подстаћи ако улажемо у интелектуалне мреже дијаспоре и уколико озбиљно схватимо просторе транснационалног ангажовања са тим циљем да искористимо ресурсе настале процесом глобализоване мобилности талената за потребе Јужне Африке и Африке. Како бисмо то постигли, не можемо дозволити себи да размишљамо искључиво у јужноафричким терминима.

Неће бити деколонизације наших универзитета без бољег разумевања сложене динамике глобалних кретања на које морамо да одговоримо кроз проактивне пројекте усмерене ка Африци.

Циљ високог образовања у демократијама у настајању је тај да се омогући равноправна прерасподела капацитета за дисциплиновано истраживање оних ствари које би требало да знамо, али их још не знамо.

Наша могућност да направимо систематске походе изван наших тренутних хоризоната знања биће озбиљно отежана ако се ослањамо искључиво на оне аспекте западног архива који занемарују друге епистемичке традиције.

Ипак, западни архив је изузетно сложен. Он у себи садржи могућности сопственог оповргавања. Он није ни целовито, а ни искључиво власништво Запада. Африка и њена дијаспора су пресудно допринеле његовом стварању и требало би да полагају темељне претензије на њега.

Деколонизација знања стога није само девестернизација.

Као што нас подсећа Нгуги ва Тионго, то углавном значи развијање перспективе која нам може омогућити да видимо себе

јасно, али увек у односу према себи и према другим сопствима у универзуму, укључујући и не-људе.

Дубоко у времену

Коначно, више не можемо да размишљамо о „људском” у истим оквирима на које смо навикли.

На почетку овог новог века, три процеса нас терају да размишљамо о човеку на потпуно нове начине.

Први је увид да је у последња два века људског живота на Земљи прекорачена граница једне епохе и да смо, као последица тога, ушли у потпуно ново дубоко, геолошко време, време *антропо-поцена*.

Сам концепт антропоцена означава нову геолошку епоху коју карактеришу масовне и убрзане промене Земљине климе, копна, океана и биосфере које изазивају људи.

Обим, величина и значај ове промене животне средине – другим речима, будућа еволуција биосфере и система за одржавање живота на земљи, посебно у контексту геолошке историје земље – то је вероватно најважније питање са којим се човечанство суочава од када се појављује могућност његовог *изумирања*.

Стога морамо да *преиспитамо човека, али не из перспективе његовој овладавања стварањем као некада већ из перспективе његове коначности и његовој моћу нестатка*.

Оваква врста преиспитивања, додуше, траје већ неко време. Проблем је у томе што смо ми у Африци бављење тим питањем у потпуности занемарили упркос постојању архиве богате том грађом.

Ово преиспитивање човека одвијало се на неколико разина и изнедрило је низ прелиминарних закључака које бих желео да резимирам.

Први закључак је тај да су људи део једне веома дуге, дубоке историје која није само њихова; та историја је много старија од самог постојања људске расе која је, у ствари, веома скоро настала. И она дели ову дубоку историју са разним облицима других живих бића и врста.

Стога је наша историја везана за више других врста. А будући да је то случај, више нису одрживе дуалистичке поделе ума и тела, значења и материје, природе и културе.

Друго – а то је кључно за обновљени дијалог који хуманистичке науке морају да имају са животом и природним наукама – материја има сопствене морфогенетске капацитете и не би требало да се изводи у генеришући облик.

То није неподесан spremnik за облике који долазе споља и које намећу спољни актери.

У овом случају, концепт деловања и моћи се мора проширити на природу ван људске, а конвенционална схватања живота морају бити доведена у питање.

Трећи закључак је тај да бити субјект више не значи деловати аутономно пред објективном позадином већ деловати са другим субјектима који су, такође, изгубили своју аутономију.

Стога морамо одустати од сањарења о апсолутној контроли.

Другим речима, мора се постићи ново разумевање онтологије, епистемологије, етике и политике. То се може постићи само превазилажењем концепата *антиројоценцизма* и *хуманизма*, расцепа између природе и културе.

Људско више не чини посебну категорију која се разликује од категорије објеката. Предмети нису нешто супротстављено људима.

У средишту напора да се преобликује човек мора увидети да смо ми као врста суочени са еколошким претњама и да постоји велика вероватноћа да човечанство нестане услед климатских промена.

Сведочимо откривању вишеструких наклоности између људи и других бића или врста. Не можемо више ни претпоставити да постоје несамерљиве разлике између нас, произвођача алата, произвођача знакова, говорника језика и других животиња или између друштвене и природне историје.

Наш свет је насељен разним субјектима који не спадају у домен људског. Они су ослобођени у свету као аутономни актери сами по себи, несводиви на репрезентације и ослобођени сваког реферисања на људско.

Закључак

Питање расе се поново посматра у домену биолошке истине, али сада из молекуларне визуре. Нова молекуларна подела раса настала је из геномског размишљања.

Сведоци смо буђења поновног интересовања за идентификацију биолошких разлика.

Основе за текуће реартикулације расе и поновна кодирања расизма представљају развој у области биологије, а посебно у геномици, у нашем разумевању ћелије, у неуронауци и у синтетичкој биологији.

Овај процес је постао још моћнији због његове конвергенције са два развоја која се паралелно одвијају.

Први представљају дигиталне технологије информатичког доба, а други финансијализација привреде.

Ово је проузроковало две врсте последица. С једне стране, обновљено је интересовање за будућност живота. Телесно се више не тумачи као тајна што је било мишљење заступљено дуг временски период. Сада се сагледава као молекуларни механизам. Будући да је то случај, чини се да су организми – укључујући људске организме – „подложни оптимизацији кроз процесе обрнутог инжењеринга и реконфигурације”. Другим речима, живот дефинисан као молекуларни процес схвата се као подложен интервенцији.

Ово је заузврат поново оживело фантазије о свемоћи – Друго стварање (против апокалипсе).

Други низ последица односи се на нови радни капитал у савременим условима.

Захваљујући раду капитала, ми се више суштински не разликујемо од ствари. Ми их претварамо у личности. Заљубљујемо се у њих. Нисмо више само особе или то никада нисмо ни били.

Штавише, сада схватамо да вероватно постоји више ствари које морамо да сазнамо него што смо то икада замишљали.

Широм света настају нове структуре расизма. Пошто размишљање о раси повлачи за собом основна питања о природи врста уопште, уочава се неодложна потреба да се преиспита политика дефинисања раса и услови под којима се борба за расну правду одвија данас овде и у свету.

Расизам овде и другде још увек делује као конститутивни додаток национализму и шовинизму. Како да створимо свет изван националшовинизма?

Иза вела неутралности и непристрасности, јачина исказивања моћи добијене на основу расне припадности и даље структурно зависи од различитих правних режима. Како да радикално трансформишемо закон?

Још злокобније, расна политика узима геномски заокрет.

Кроз савремене реконфигурације и мутације расе и расизма долази до цепања самог човечанства на засебне врсте и подврсте што се читава као резултат тржишног либертаријанизма и генетске технологије.

У питању су, опет, стара питања ко је ко, ко може да поставља каква потраживања према коме и по ком основу, и ко ће коме и чему бити власник. У савременом неолибералном поретку који тврди да је отишао даље од расног, борба за расну правду мора попримити нове облике.

Да бисмо оживели антирасистичку мисао и праксу и реанимирали пројекат универзитета неоптерећеног расом, посебно морамо

истражити везу између биологије, гена, технологија и њихове артикулације и нових облика људске беде.

Али једноставно посматрање пређашње и садашње локалне и глобалне реартикулације расе неће бити довољно.

Да бисмо открили алтернативне могућности за размишљање о животу и људској будућности у овом добу неолибералног индивидуализма, морамо повезати пројекат одсуства расизма са пројектом људске узајамности на потпуно нове начине.

На крају, универзитет неоптерећен расом је универзитет кога одликују радикално дељење и универзална инклузија.

Ради се о томе да човечанство заједнички управља ради постизања заједничког циља при чему би се у то укључило и све оно што није људско, а прави назив за то би била демократија.

Да бисмо будућност учинили доступном свима који настањују нашу планету, мораћемо да научимо како да тај простор поново поделимо међу људима, али и између људи и свега онога што није у људском обличју.

Превела с енглеског
Наиџа Ракић